

BAKİ DİVANI'NA YANSIYANLAR: KILIÇ REFLECTIONS TO BAKI DIVANI: SWORD

Fatma ÇELİK*
Recep ŞİŞMAN**

Öz

Eski dönemlerde, ateşli silahlar üretilmeden önce, savaşlarda kullanılan en yaygın silah kılıçtır. Sağlam olması, hedefini şaşırma ihtimalinin düşük olması ve göğüs göğüse yapılan savaşlarda kullanılan en etkili alet olması onu önemli kılmaktadır. Bunun dışında törenlerde yemin etmede kullanılması da onun kutsallığını göstermektedir. Kılıç kavramı, gerçek veya mecaz anlamıyla Klasik Türk edebiyatı şairlerine de çeşitli anlamlar katarak şiirin zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Ahmedi, Şeyh Galip, Nefi gibi Baki de kılıcı gerçek veya mecaz anlamıyla şairlerine konu etmiştir. 16. yüzyılın tanınan şairi Baki, Sultanu'ş-Şuara olarak da anılmış olup kendine has üslubuyla, aruz vezni kullanmadaki başarısıyla bulunduğu yüzyıla imzasını atmıştır. Şiirlerinde acı ve ıstıraptan ziyade neşe ve coşkuya yer veren şair işret ve eğlence meclislerine sıkça değinmiştir. Baki kılıç kavramını kasidelerinde genellikle gerçek anlamda kullanmış, gazellerinde ve musammatlarında ise mecaza daha fazla yer vermiştir. Mecaz anlamda sevgilinin güzelliğinin unsurları vb. ile ilişki kurmuştur.

Bu çalışmada Sabahattin Küçük' ün hazırladığı Baki Divanı'ndan faydalanılmıştır. Çalışmanın içeriği; sevgilinin güzellik unsurlarıyla kılıcın ilişkisi, kılıcın şekli, dini-tarihi-efsanevi kahramanlarla ilişkilendirilmesi, yapılışı, süslemesi, ham maddesi, işlevleri, soyut kavramlarla kullanımı ve birlikte kullanıldığı kelimelerle ilgili beyitlere yer verilecektir. Çalışmada, Divanda bulunan kılıç ile ilgili beyitlerin tamamına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kılıç, Bâkî, Klasik Türk Şiiri, Savaş, Sevgili.

Abstract

In old times, before the firearms were produced, the most common weapon used in wars is undoubtedly the sword. It makes it important that it is robust, is low possibility of being surprised its goal and the most effective tool used in battles against chest. Apart from that, the use of it sworn in the ceremonies show his holiness. The concept of sword contributed to the enrichment of poetry by adding various meanings to the poems of Classical Turkish literature in the sense of literal or metaphorical meaning. Like Ahmedi, Sheikh Galip and Nefi, Baki also had subject sword to his poems in the sense of literally or metaphorically. Baki, the well-known poet of the 16th century, was also referred to as queen of poets and, with his unique style, with succeeded in using the prosody prosody had signed for the century. In his poems, the poet, who gave joy and enthusiasm rather than suffering and suffering, frequently referred to the sermons and entertainment assemblies. Baki usually had used literally the concept of sword in his parasites, gave more space to metaphor in his ghazals and musamies. Metaphorically with lover's beauty elements and so on has established a relationship.

In this study, about Baki Divan that prepared by Sabahattin Küçük has been used. Also in the content of the study; the relationship in between the beauty elements of the beloved and sword, the shape of the sword, its relation to the religious-historical-mythical heroes, its construction, its decoration, its raw material, its functions, its used with abstract concepts and with the words used together will be give place to related couplet. In the study, all the couplets related to the sword in the divan were given the study.

Keywords: Sword, Bâkî, Classical Turkish Poetry, War, Beloved.

* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, fatmace21@gmail.com

** Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, recepshisman25@gmail.com

GİRİŞ

Kılıç; uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten ya da demirden yapılan silahtır (www.tdk.gov.tr, 2017). Kılıncı olarak da karşımıza çıkan kılıç, silahın icadından evvel kullanılan en mühim harp aletinin adıdır (Pakalın, 2014, 28). Arapçada “helâk etmek” anlamına gelen seyf (سيف), Farsçada ise tiğ (تیغ) veya şem-şîr/ şim-şîr (شمشیر) olarak kullanılmıştır. Burhan-ı Katı’ya göre tiğ: Miğ vezninde, dört manası vardır. 1. Kılıç, gaddare ve ustura makulesine denir. 2. Dağın tepesidir ki ondan mürtefi yeri olmaya. Her nesne ki bülend ve kâim ola, ona dahi tiğ denir. 3. Rûşenayı ve şua manasındadır. 4. Pulad cevherine denir (Öztürk ve Örs, 2009, 775). Kâmûs-ı Türkî’ye göre tiğ: Kılıç, seyf. Dikici ve serrâc aletinden yassı ve eğri iğne veya bîz. Bazı çiçeklerde olan alet-i te’nis. Tiğ iğne: Nakış aleti (2010, 457). Kriminal Terimleri Sözlüğü’ne göre: Uzun namlulu, namlusu düz veya meyilli, bir ya da iki ağızlı, üzerinde balçak bulunan, oluklu veya oluksuz olabilen, ucu sivri, kın içinde bele takılan ateşsiz silah (www.tdk.gov.tr, 2018). Şemşir kelimesi ile ilgili şunu söylemekte fayda vardır ki Osmanlı sipahisinde terim anlamıyla bu kelime bir kılıç çeşidinin ismi olarak kullanılmıştır (Arıç, 2010, 52).

En eski silahlardan birisi olan kılıç, kesici bir taarruz silahıdır. Kılıcın göğüs göğüse savaşlar sırasında kullanılan silahların başında geldiği ve rüzgarlı havalarda hedefini şaşırması muhtemel ok ve mızrak gibi silahlara nazaran daha kullanışlı olduğu malumdur (Göksu, 2008, 312).

Türk tarihinde kılıcın önemi büyüktür. Kılıç, sadece bir savaş aracı olarak anılmamış aynı zamanda güç ve iktidarın sembolü olmuştur. Türkler tarafından İslamiyet öncesi ve sonrasında bu yönüyle de önemini korumuştur (Şahin, 2015, 209). İlk Türk kılıçlarına Altay Türklerinin kurganlarında rastlanmıştır. Kılıç yapımıyla yakından ilgilenen Türkler minyatürlerde ve resimlerde her zaman kılıca yer vermişlerdir. Arap ve Fars topluluklarının da aynı şekilde kılıç yapımı ve süslemesinde eskiye dayanan bir kültürü vardır. Örneğin Tâberi’ye göre kılıcı, İran’ın efsanevi kahramanı Cemşid icat etmiştir. Araplarda ise Kabe’ye hediye edilen değerli eşyaların içinde kılıç bulunması bu bilgiyi güçlendirmiştir (Bozkurt, 2002, 406).

İslamiyet’in yayılması için yapılan savaşlarda kullanılan kılıç, hadislerde geçmesi ve Seyf Ayeti hasebiyle önem arz etmektedir. “Cennet kılıçların gölgesi altındadır.” (El-cenne tahte zilâl-is süyûf. Buhari, Cihad, 22) hadis-i şerifi bunu örneklemektedir (Yılmaz, 2013, 78). Hazreti Peygamberin dokuz adet kılıcı olduğu bilinmektedir.

Osmanlı dönemine bakılacak olursa padişah, vezir, kaptan-ı derya ve yeniçeri ağasından oluşan seyfiye sınıfı karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıfın üyeleri kılıç kuşanmak zorundadır. Kutsal bir gelenek olan kılıç kuşanma törenleri vardır. Padişah tahta çıktıktan sonra iki hafta içinde kılıç kuşanması gerekirdi. Bu geleneğin Şeyh Edebalı’nın Osmangazi’ye kılıç kuşandırmasıyla başladığı bilinmektedir. “Kılıç Alayı” oluşturulurdu ve Topkapı Sarayı’ndan hareket edilerek Eyub El Ensari’nin kabrinin bulunduğu Eyüp’e gelirdi ve tören burada gerçekleştirilirdi. Önce halka para saçan padişah, türbede namazını kılar ve dualar eşliğinde kılıcını kuşanırdı (Özcan, 2002, 408-410).

Her iki yanı veya bir tarafı keskin olan kılıç eğri ve düz olmak üzere ikiye ayrılır. Ucu çatal veya sivri olur. Avrupalılar iki yanı keskin olan kılıcı tercih ederken Türkler, tek tarafı keskin olan kılıcı tercih etmişlerdir.

Kılıç, Türklerde uzun yıllar boyunca kullanılmış ve kutsal kabul edilen bir nesne haline gelmiştir. Hatta kılıç üzerine yeminler edilmiştir. Her ne kadar savaş aleti veya kutsal bir unsur olarak kullanılsa da Klasik Türk şiirinde farklı anlamlar yüklenen kılıç, bize divan şiirinin zenginliğini gösterir.

1. Sevgilinin Güzellik Unsurlarıyla Kılıç İlişkisi

Şairin hayal dünyasına bağlı olarak birçok şekilde, sevgilinin güzellik unsurlarıyla karşılaşmaktayız. Buna kılıç da dahil olmuştur. Bir savaş aleti olan kılıç keskinliği, düşmanını yaralaması veya öldürmesi, şekli yönüyle sevgilinin bazı uzuvlarına benzetilmiştir. Sevgilinin güzellik unsurlarından olan gamze, kirpik vb. ile kullanılır. Bu unsurlar âşığı kılıç gibi yaralar veya öldürür çünkü sevgilinin bakışı keskindir. Tîr (ok) kavramıyla birlikte anılan kirpik bazen de kılıç terimi ile birlikte kullanılmıştır. Sevgili zalimdir, katildir. Âşık bîtab olduğu için yaralanır fakat sevgiliden ve yaralayıcı bakışlarından vazgeçmez:

Gönül tiğ-i müjeñden yüz çevürmez ey gözi âhû

O bir şemşîr-i bürrâna varur şîr-i dil-âverdür (Baki D. Gazel 50/4, s.95)

“Ey ahu gözlü sevgili! Gönül kirpik kılıcından yüz çevirmez. O keskin bir kılıca varan, cesur bir şiirdir.”

Sevgili ahu gözlüdür ve âşığın gönlü onun kirpik kılıcından yüz çevirmez. Yaralanmak ister. Sevgili tarafından yaralanmak âşık için bir lütuftur. Bu beyit ile benzerlik gösteren Şeyhülislam Yahya bir gazelinde şöyle der:

Gamze tiği müje tîriyle görünse dil-dâr

Rüstem-i Zâl nedür tiği nedür tîri nedür (Şeyhülislam Yahya D. Gazel 69/3, s.94)

Âşığın amacı sevgilinin la'l dudaklarına ulaşmaktır. Sevgili zalim olduğu için buna izin vermez. Sevgilinin la'l dudakları rengi hasebiyle şaraba benzer ve âşık da şaraba benzeyen bu dudaklara mest olur.

La' lünden itme tîg-i müjeñ birle cânı men'

Mümkün degüldür aña kesilmek şarâbdan (Baki D. Gazel 365/2, s.236)

"Ey sevgili! Kirpik kılıcından canımı men etme, çünkü onun şaraptan kesilmesi (şarabı bırakması) mümkün değildir."

Sevgilinin şaraba benzeyen kırmızı dudaklarından sürekli medet uman ona adeta mest olan âşık, bu halinden kolay kolay vazgeçmeyecektir. Bu nedenle zor kullanmak mecburiyetinde olan sevgili, âşığın kirpik kılıcıyla karşılık verecektir. Nasıl bir hükümdar emirlerine karşı gelene kılıç çekiyorsa gönül dünyasının hükümdarı olan sevgili de âşıklara kirpik kılıcını çekmektedir. Bazen can yakan bakışlar da kılıca benzetilmiştir:

İderken tîr-i müjgânuñ gibi hükmin revân hançer

Görüp şemşîr-i gamzeñ kendüden geçdi hemân hançer (Baki D. Gazel 155/1, s.144)

"Ey sevgili! Hançer, kirpiklerinin kılıcı gibi hükümünü yürütürken senin yan bakış kılıcını görünce kendinden geçti."

Sevgilinin bakışları fitne askerlerine, yüzündeki çizgi ve benler ise bir topluluğa benzetilmiştir:

Leşker-i fitne saña hayl-i hat u hâl yiter

Tîg lâzım degül ol gamze-i kattâl yiter (Baki D. Gazel 151/1, s.142)

"Sevgilinin yüzündeki çizgi ve benler, fitne askerleri olarak sana (âşığa) yeter. Kılıç gerekli değildir çünkü o katil gamzeler yeterlidir."

Bu konuyla ilgili diğer beyitlere dipnotta yer verilmiştir.¹

2. Şekle-Görüntüye Göre Kılıç

Divan şairleri normal hayatta karşılaşılan çok basit öğeleri bile hayal aleminde farklı şekillerde şiirlerinde işlemişlerdir. Böylece seslendikleri zümreden daha geniş bir kitleye hitap edebilmişlerdir. Bununla birlikte şiirdeki ustalıklarını, hünerlerini sergilemişlerdir.

Kuş kanadının ve kuş tüyünün hâkimiyet sembolü olduğu; Türk savaşçıların çok eski zamanlardan beri külah, kalpak ve miğferlerine, altın suyuna batırılmış ya da kızıla boyanmış kuş tüyleri taktıkları bilinmektedir (Ceylan, 2003, 28). Bununla birlikte eski dönemlerde ilahi aşkın büyüklüğünü göstermek, ifade etmek isteyenlerin göğüslerine yara açtığı bilinmektedir (Ceylan, 2003, 28):

Fark-ı serde şekl-i şemşîrûñ yiter perr-i küleng

Bâ-vücûd ol dem ki hûn-ı zahmum içre âl olur (Baki D. Gazel 72/3, s.105)

"Ey sevgili! Âşığın başının üstünde turna kuşunun kanadı olarak senin kılıcının şekli yeter. (O kılıç) vücudumdaki yaraların kanıyla kızıla boyanmıştır."

Kılıcın duvara asılmasına yarayan bölümüne "kayış", elle tutulan kısmına "kabza", kılıç gövdesinin uç bölümüne "taban", kılıç kullananın elini saldırılara karşı koruyan bölümüne "balçak" adı verilir (Eker, 1993-1994, 376). El siperi görevindeki balçak, kılıca bakılınca haç şeklini andırır. Hüsn-i talil sanatıyla karşımıza çıkan beyitteki kılıçlar; sevgilinin kafir gözleri yüzünden Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın çarmıha çekildiğini temsil eden haç işaretinin şekline girer. Bu sevgilinin kafirliği yüzündendir.

Yanına alsun diyü kâfir gözün gamzeñ gibi

Girdiler şimdi çelîpâ şekline şemşîrler (Baki D. Gazel 104/3, s.121)

"Ey sevgili! Kılıçlar, kafir gözün yanına alsın diye-gamzen gibi- haç şekline girmişlerdir."

1

1. Gamzeler tîg-zen olmuşdur ol ebrû kavvâs / Râh-ı 'aşkı bugün ol kaşı kemânım gözedür (Gazel 68/2, s. 104)
2. Turrular egnindeki müşğîn zirihler seyirin it / Gamzeler takındığı şemşîr-i cevherdârî gör (Gazel 71/2, s. 105)
3. Tîr-i gam-ı nigâr ile ten yara yaradır / Şemşîr-i cevri-yâr ile dil pâre pâredür (Gazel 92/1, s. 115)
4. Çâk itmeyeydi sînemi şemşîr-i cevri-yâr / Derd-i derûnum olmaz idi halka âşikâr (Gazel 101/2, s. 119)
5. Benüm'çün acıyup aglar görenler zahm-ı şemşîrûñ / Baña itdüklerün ey hûnî hep yanuñda kalmışdur (Gazel 165/4, s. 149)
6. Mâ'î câmen üzre şemşîrûñ takınsan nâz ile / San melekler âsmâne ey kamer ejder çeker (Gazel 183/2, s. 157)
7. Kâtib-i gam nâme-i a'mâl-i 'aşkum yazmaga / Tîg-i dil-ber şerhalardan sîneme mustar çeker (Gazel 183/4, s. 157)
8. Çâk çâk itsün beni şemşîr-i gamzeñ şâneves / Zülfüne tek 'âkibet olsun müyesser dest-res (Gazel 211/2, s. 169)
9. Çeker göz göre gamzeñ tîg-i bürrân / Diler kim eyleye bir demde biñ kan (Gazel 393/1, s. 247)
10. Zahm-ı tîğundan o mâhuñ sanma ten âziüdedür / Hazz ider cân tîr-i müjgânuna âmâc olmadan (Gazel 394/3, s. 248)
11. Teşne-dıldür şu kadar hûn-ı müselmân üzre / Tîg-i kâfir gibi ol gamze-i bürrân ditrer (Gazel 137/4, s. 136)
12. Egerçi tîg-i bî-dâdî derûnum togradı muhkem / Akıtdı çeşme-i çeşmüm gamından nice demler dem / Dil-i mecrûha şemşîrinden ayrı urmadı merhem / Ne çâre çâre andandur dil-i bî-çâyeye her dem / Çü yara uran oldur yine andan merhem ü çâre (Musammat 7(4. bölüm)/1, s. 70)
13. Pehlûya çekse tîğüñî Bâkî safâ bulur / San sâde-rûy dil-ber-i 'uryâne sarmaşur (Gazel 47/8, s. 94)
14. Bagrumu hûn eyledün şemşîr-i istîgnâ ile / N'eyledün hey âfet-i devrân yine kan eyledün (Gazel 272/5, s. 196)
15. Zülfün gibi yanuñca salınmak diler gönül / Tîg-i cefâ vü cevri ile senden kesilmedi (Gazel 486/2, s. 288)

3. Dini- Tarihi- Efsanevi Kahramanlar ile Kılıç

Klasik edebiyatı zenginleştiren öğelerden biri de dinî, tarihî ve efsanevi kahramanlardır. Eski dönemlerde yaşamış veya yaşadığı rivayet edilmiş bu kahramanlar belirli özellikleriyle şairin hayal dünyasında farklı anlamlara bürünerek şiirin seyrini değiştirmiştir.

Klasik Türk şiirinde kullanılan kahramanlardan biri olan Âsaf, Süleyman peygamberin veziri, İbn-i Barahyâ'nın oğludur (Onay, 2013, 61). Simyanın mucidi olarak bilinen Âsaf, klasik şiirde hâtem, vezir vb. kavramlarla birlikte kullanılmıştır. Bâki de Ali Paşa'ya yazdığı kasidesinde Âsaf ile bağlantı kurmuştur. Kasidenin medhiye bölümünden alınan bu bölümde şair Ali Paşa'nın kalem ve kılıcın sahibi, hâtem ve kadehin sahibi, şerefli Cemşid'in veziri ve azamet simgesi olduğunu söylemiştir. Süleyman peygamberin kıssasına telmihte bulunulan bu beyitte kılıç, kalem ile birlikte kullanılmıştır. Kılıç fethetmekte kullanılan bir alet, kalem ilimde veya fethedilen bölgeyi yönetmede kullanılan bir nesnedir:

Sâhib-i tîg u kalem mâlik-i câm u hâtem

Âsâf-ı Cem-^ç azamet dâver-i Cemşid-vekâr (Baki D. Kaside 18/27, s.31)

“(Ali Paşa) kalem, kılıç, hatem ve kadehin sahibidir. Şerefli Cemşid'in veziri ve azamet simgesidir.”

Sultan Selim Han'a ithaf ettiği bir kasidede Bâki, onu överken yine çeşitli tarihî-efsanevi kahramanlardan faydalanmıştır. Bunlardan biri olan Kahraman, Pişdadiyan sülalesinden Tahmurs'un oğlu, “Kahraman-ı Katil” lakabıyla anılan pehlivandır. Küçük yaşta devler tarafından kaçırılmıştır. Çok güçlü olan Kahraman'ın elmastan yapılan ünlü kılıcı Gamgam da şiirlerde anılan diğer bir kavramdır (Onay, 2013, 239; Pala, 2011, 252). Sâ'm ise Neriman'ın oğludur ve adı Şehname'de geçer. Aynı zamanda Nuh peygamberin oğullarından birinin adıdır. Aşağıdaki beyitte bahsedilen kişinin İran kahramanlarından Sâ'm olduğu anlaşılmaktadır:

Şemşir-i ihtimâmına nisbet kelîl ü künd

Ger tîg-i Kahramân ola ya hod hüsâm-ı Sâ'm (Baki D. Kaside 23/19, s.45)

“(Ey sevgili!) Senin ihtimam kılıcının yanında ister Kahraman'ın ister Sam'ın kılıcı olsun ikisi de kördür.”

Klasik şiirde Hz. Ali ile birlikte kullanılan Hayder kelimesi arslan anlamına gelir. Kılıç kullanmakta usta olan Hz. Ali, kılıcını hızlı hamlelerle dönerek kullanırdı. Aşağıdaki beyitte dinî-tarihî bir kahraman olan Hz. Ali sevgilinin güzellik unsurlarıyla birlikte kullanılmıştır. Sevgilinin kan döken gamzesinin hançerine Hayder kılıcı, yanağına ise Hz. Osman'ın kitabı yani Hz. Osman'ın yazıya geçirdiği Kur'an-ı Kerim derler. Sevgilinin ay gibi parlak olan yüzü mushafın sayfasına benzetilmiştir:

Hançer-i gamze-i hûn-rîzûñe tîg-i Hayder

Safha-i 'ârîzuña mushaf-ı Osmân dirler (Baki D. Gazel 144/3, s.139)

“Ey sevgili, zalim yan bakışlarının hançerine Haydar'ın kılıcı; yanağının sayfasına ise Osman'ın kitabı derler.”

İran'ın tarihî-efsanevi kişilerinden olan Rüstem; Neriman'ın torunu, Zâl'in oğludur. Şiirimizde kahramanlık, kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak kullanılmıştır. Saçı, kaş ve kirpikleri beyaz olarak doğduğu için babası tarafından bir dağa bırakılmış ve orada da hile anlamına gelen “Dastan” lakabını almıştır. Âşık, zayıf ve çaresizdir. Böyle halsiz, kudretsiz biriyle Rüstem gibi bir pehlivanın savaşması adaletsiz bir durum olur. Sevgilinin kirpiklerinin âşığı öldürmesi, Rüstem'in kılıcı ile kudretsiz ve zayıf birini öldürmesi gibidir (Öntürk, 2015, 98):

Çeşmüñ şu resme 'âşıkı gamzeñle katl ider

Bir nâ-tevânî tîg ile san Rüstem öldürür (Baki D. Gazel 133/3, s.134)

“Ey sevgili! Senin gözlerinin âşığı yan bakışlarıyla öldürmesi Rüstem'in kılıcıyla bir güçsüzü öldürmesi gibidir.”

Aşağıdaki beyitte ise şair, Sultan Selim'in kılıcının Ruyin-ten'i su gibi erittiğini, Neriman'ı ise yumuşattığını söyler. Bu iki kahraman İran'ın efsanevi kahramanlarıdır. Ruyinten yani İsfendiyar savaşçısıdır. Hefthan denen tehlikeli bölgeyi geçmiş fakat Rüstem tarafından öldürülmüştür. Neriman ise Rüstem'in dedesidir, aynı zamanda da bir pehlivandır (Onay, 2013, 32):

Su gibi nâr-ı kahrından erir bir demde Rûyîn-ten

Tokınsa şu 'le-i şemşiri nerm eyler Nerimânı (Baki D. Kaside 5/11, s.13)

“(Ey sultanım!) Ruyin-ten senin kahrının ateşinden su gibi erir, kılıcının ateşi Neriman'a dokunsa onu da yumuşatır.”

Behram; Sasani soyundan gelen bir İran hükümdarıdır. Yaban eşeğine duyduğu ilgiden dolayı Gûr -yaban eşeği- ile birlikte divan şiirine konu olmuştur. Savaş ilahı olarak da karşımıza çıkan Behram gücü simgeler. Baki'nin Fatih Sultan Mehmet'e yazdığı kasideye göre Behram, onu övmektedir. Sultan'ın kılıç vuruşlarını görünce “Koluna kuvvet” demiştir:

Didi Behrâm-ı düşmen-kâm gördi darb-ı şemşirin

Koluña kuvvet ey rûz-ı vegânuñ Şâh-ı Merdânı (Baki D. Kaside 14/13, s.26)

“Behram senin kılıç darbelerini görünce: Ey savaş gününün Şah-ı Merdân’ı, koluna kuvvet, dedi.”
Bu konuyla ilgili diğer beyitler dipnottadır.²

4. Yapılışı Yönüyle Kılıç

Kılıç üretilen yere dimişkihâne denilmesi, en iyi kılıçların Arapça adı Dimişk olan Şam’da yapılmasından ve bunların çok ünlü olmasından ileri gelmektedir. Döve döve şekillendirilen namlu demiri önce eğelenir, sonra çeşitli incelikte zımpara tozlarıyla zımparalanarak kaba parlatması yapılır. Daha sonra da üzerine bakır ve kurşundan yapılmış ve suyla ıslatılmış çok ince zımpara tozu dökülerek, döner çarkla ince parlatması yapılır.

Kılıç namlusunun yapımındaki önemli husus, demirine su verilerek yapılan soğutma işlemidir. “Su verme”, demirin soğutulması sırasında oluşan kristalleşmeye atfen kullanılan bir deyimdir. Demir bu işlemle çelikleşir. Kristalleşme olgusu kısmen demir cevherinin tipine, kısmen de çeliği ısıtmada kullanılan odun kömürü türüne bağlı görünmektedir. Çeliğe az su verilirse kılıç kolayca eğrilir ve keskinliğini koruyamaz. Çok su verilirse de kırılğan olur. Kılıçların özellikle uçtan itibaren iki karışlık kısmının çok keskin olması istenmektedir. Su verme reçeteleri (formülleri), kılıç ustalarının sırrıdır. Bu nedenle kayda geçirilmemiş, ustanın ölümüyle bilinmez hâle gelmiştir (Acar, 2012, 2).

Çeliğinin suyu iyi verilmiş ise kılıç sert ve keskin olur. Düşman hakkında aşağılayıcı ifadeler geliştirme sadedinde kılıcın suyu yani keskinliği, haliyle farklı biçimlerde kullanılır. Sultan Süleyman’dan bahseden aşağıdaki beyitte Üngürüs kafirlerinin, sultanın kılıcının suyuna baş eğdiği belirtilmektedir. Frenk ise kılıç gevherini övmüş, takdir etmiştir. Buradaki kılıç suyu aslında sultanın kılıcının keskinliğidir. Düşmanlar onun tahrip gücü fazla olan kılıcını çok beğenmişlerdir:

Baş egdi âb-ı tîgina küffâr-ı Üngürüs

Şemşîri gevherini pesend eyledi Freng (Baki D. Musammat 1/7, s.56)

“Ey padişah, Üngürüs kafirleri senin kılıcının suyuna baş eğdi. Frenk ise kılıcının cevherini övmüştür.”

Kılıca su verilmesi meselesinin, kılıcın dövülmesi esnasında çok dikkat edilen bir husustur. Hatta kılıç ustaları bu işte birbirlerinden ayrılmaktadır. Kılıca suyun dozunda verilmesi ve sonrasında kılıcın iyi dövülmesi, kılıcın ayna gibi parlamasını ve keskin olmasını sağlayacaktır:

Nusret yüzünü oldı nümâyende ‘âleme

Âyîneves elinde o şemşîr-i âbdâr (Baki D. Kaside 9/12, s.20)

“Ey sevgili, padişah; elindeki ayna gibi olan o su verilmiş parlak kılıç aleme yardım yüzünü aşikâr etmiştir.”

Sultan Süleyman’dan bahseden bir başka beyte bakacak olursak burada da kılıç suyu düşmana içirilmektedir. Böylece lisanları, dilleri kesilmiştir.

Tîguñ içürdi düşmene zahm-ı zebânları

Bahs itmez oldı kimse kesildi lisânları (Baki D. Musammat 6/1, s.58)

“Ey sevgili! Senin kılıcın düşmana dil yaraları içirdi. (Bu yaralar yüzünden) kimsede konuşacak hal kalmadı.”

Uzun yıllar boyunca erimeden kalan kar kütleleri içinde oluşan kurtçuğa “zülal” denir. İçilmesi tatlı olan su anlamına gelir. Bu kurt suya atıldığında hemen eriyerek suyu soğuk ve lezzetli hale getirmektedir (Şentürk, 2016: 35). İçilmesi hoş olan su, kılıcın suyu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevgilinin kılıcının suyu ile canı bedeninden ayrılan âşık, sudan çıkmış balık gibi can çekişir:

Şu mâhî gibi kim hâk üzre düşmüş sudan ayrılmış

Zülâl-i tîg-i dil-berden cüdâ cismünde cân ditrer (Baki D. Gazel 139/4, s.137)

1. Elinde Hazret-i Dâvüduñ âhendür ki mûm oldı / Ziyâ-bahş olsa âfâka n’ola şemşîr-i bürrânı (Kaside 5/10, s. 13)
2. Eyler hücumı düşmen-i dine ‘Alî-sıfat / Şemşîr-i hûn-feşânı kılır kâr-ı Zülfekâr (Kaside 9/15, s. 20)
3. Cihân emn ü emân buldı yine şemşîr-i pülâdın / Belâ Ye’cücına sedd eyledi İskender-i sâni (Kaside 14/5, s. 25)
4. Şeh-i kişver-sitân Sultân Mehemed Hân-ı Gâzi kim / ‘Adûnuñ ‘ırkıma kat’ eyledi şemşîr-i bürrânı (Kaside 14/10, s. 26)
5. Şemşîr-i dest-i kahruña Cemşid baş eger / Na’l-i semend-i ‘azmüñe Dârâ kulak çeker (Gazel 153/5, s. 143)
6. Zarûri ser-fürû kıldı edâña düşmen ey Bâki / Senüñ şemşîr-i tab’un Zülfekâr-ı Murtazâ ancak (Gazel 234/7, s. 180)
7. Reh-i mey-hâneyi kat’ itdi tîg-i kahrı sultanuñ / Şu gibi arasın kesdi Sitanbül u Kalâtanuñ (Gazel 279/1, s. 198)
8. Yakan âb üzre âteş sanmañuz keşti-i sahbâyı / Şu’â-i tîg-i kahrından tutuşdı Şeh Süleymânüñ (Gazel 279/3, s. 199)
9. Agyâra kıldı hançer ile gamzesi hücum / Küffâra çekdi tîgını san pâdişâh-ı Rüm (Gazel 326/1, s. 219)
10. Şemşîr-i tâbnâk u ziyâ-bahşı güyyâ / Âhendür oldı Hazret-i Dâvüd elinde mûm (Gazel 326/3, s. 219)
11. Âferin ol rûzgâruñ Hayder-i Kerrârına / Zülfekâr olmaz mu’âdil tîg-i cevherdârına (Gazel 407/1, s. 253)
12. Tîgi resmin ehl-i dil mânend-i şekl-i Zülfekâr / Hânkâh-ı ‘âlemüñ nakş eylesün divârına (Gazel 407/6, s. 253)
13. Tırâş itdi ser-i a’dâyı bir bir tîg-i bürrânı / Atañ feth itdi kürsiyy-i bilâd-ı Berber-istânı (Gazel 546/5, s. 312)
14. Gamzelerden tîg u hançer çekse kasd-ı ‘âşık / Rüstem irmez Kahramân-ı çeşmüne rûz-ı mesâf (Kıta 6/1, s. 315)

“Sevgilinin kılıcının tatlı suyuyla can bedenden ayrılırken, (aşğın bedeni) sudan çıkıp toprağa düşmüş şu balık gibi titrer.”

Konuyla ilgili diğer beyitler dipnotta verilmiştir.³

5. Süslemesine Göre Kılıç

Kılıç keskinliği ve birlikte kullanıldığı unsurlar dışında süslemesiyle ilgili de klasik şiire konu olmuştur. Kılıcın balçak bölümünden itibaren elle tutulan yerine yani kabzasına süs yapılmaktadır. Kılıcın namlusunun kaliteli olmasının önemi kadar kabzasındaki süslemelerinin de o denli kaliteli ve gösterişli olması önemliydi. Kabzasına değerli taşlardan süsler yapılmakta olup kabzasının dışında kılıcın namlusuna da âyet veya hadis-i şerif yazılmaktaydı. Bunun nedeni ayetin kılıcı kullanan kişiyi düşmanın darbelerinden korumaktı. Bâkî kasidelerinde sultanlardan bahsederken bu kullanımlara çokça değinmiştir. Aşağıdaki beyit Sultan Süleyman'ın savaş meydanına işlemeli kılıcıyla girmesine ve kılıcı kullanmasındaki ustalığına işaret etmektedir:

Bir tığ-i zer-nişân ile girmişdi 'arsaya

Şemşir-bâz-ı ma' reke-i sahn-ı âsmân (Baki D. Kaside 1/6, s.3)

“Cenk yerinin hünerli kılıç kullanıcısı, bir süslemeli kılıç ile meydana girmişti.”

Sultan Selim'e yazılan bir kaside de ise işlemeli kılıç kınından bahsedilmektedir:

Berg-i bîdi bâgda âb-ı revân üzre görüp

Didiler akmuş gilâfından bu tığ-i zer-nişân (Baki D. Kaside 22/3, s.42)

“Söğüt yaprağını akarsu üzerinde görenler, bu işlemeli kılıç kınından akmuş, çıkmış dediler.”

Sultan, meclisine karşı hoşgörülüdür. Fakat savaşta süslenmiş kılıcıyla ateş saçar:

Saçar bezme nûrı döker rezme nârı

O tâc- ı murassâ' o tığ-i mücevher (Baki D. Kaside 3/15, s.10)

“O süslenmiş taç, o süslenmiş kılıç, meclise nur döker; savaşta ateş saçar.”

Kılıç kabzasının ve namlusunun âyet, hadis veya özlü sözlerle süslemesindeki amaç kılıcı kullanan kişiyi düşmanın ani kılıç darbelerinden korumaktır. Kılıcın üzerine Seyf ayeti olarak da bilinen Tevbe Suresi'nin 5 ve 9. ayetleri yazılmıştır. Kılıç duası -Hizb'ul Seyf- Hz. Ali'nin duası olmasından dolayı da önem arz etmektedir. Aşağıdaki beyitte de Sultan Selim'in kılıcının düşmanın başına Seyf ayeti gibi inmesi ve çelik kılıç hadisinin Kirmani tarafından şerh edilmesinden bahsedilmiştir. Seyf âyeti aynı adla Kur'an-ı Kerim'de geçmez. Fakat kılıç duası olarak bilinen ve Hz. Ali tarafından rivayet edilen bir dua vardır. Birçok derde deva olan bu dua da kastedilmiş olabilir:

İner Seyf âyeti gibi ser-i aÖdâya şemşiri

Hadîs-i tığ-i pulâdın nice şerh ide Kirmânî (Baki D. Kaside 5/12, s.13)

“O padişahın kılıcı düşmanın başına Seyf âyeti gibi iner. Onun çelik kılıcının hadisine, Kirmani nice şerhler eder.”

Konuyla ilgili diğer beyitler dipnottadır.⁴

6. Ham Maddesine Göre Kılıç

Kılıcın ham maddesi demirdir. Demire belirli bir kıvamda verilen suyla kılıç, çelikleştirilir ve son halini alır.⁵Kılıcın çelikleştirilmesinin nedeni sert ve keskin olmasını sağlamaktır. Eğer su miktarı fazla olursa kılıç fazla sertleşir ve kırılabilirliği artar. Ancak yeterli dozda su verilirse iyi bir kılıca sahip olunabilir. Bu da onun elmas sertliğinde ve kırılmayacak kadar esnek olduğunu gösterir. Elmas, Klasik Türk şiirinde genellikle kıymetli taş anlamında kullanılmış olup aynı şekilde aşağıdaki beyitte, benzetildiği çeliğin de demirden daha kıymetli olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında çelik hançer varken sevgilinin demirden kılıca boyun eğmemesi istenmiştir. Sevgilinin kanlı gözleri değerlidir ve bu yüzden çelik hançer ile bağlantı kurulmuştur. Demir kılıç o gözlere layık değildir:

Hançer-i elmâs-ı gamzeñ var iken hûnî gözün

Çekmesün 'âlemde tığ-i âhenînüñ minnetin (Baki D. Gazel 383/4, s.243)

“(Ey sevgili) Yan bakışlarının elmas hançeri varken, kanlı gözün alemde demirden kılıcın minnetini çekmesin.”

³

1. Gâyetde teşne idi gönül âb-ı vasluña / Susuzluğımı kesdi o şemşir-i âbdâr (Gazel 48/2, s. 94)
2. Bir âbdur ki akduğı yir lâlezâr olur / Tığun ki gülsitân-ı safâ cüybâridur (Gazel 99/2, s. 118)
3. Şemşiri ki bu sine-i pür-dâga salupdur / Bir âb-ı revândur ki gül-istâne salındı (Gazel 510/3, s. 298)

⁴

1. Matla'-ı subh-ı zaferden şâhid-i nusret yüzün / Gün gibi âyine-i tığun nümâyân eyledi (Kaside 7/28, s. 18)
2. Kabâ-yı câh ile âdem geçinsün her kaba câhil / Güher göster güher meydana gir sen tığ-i 'uryân ol (Kaside 11/10, s. 23)
3. Ceng itmege sitâre-i bahtumla eyledüm / Bu âh-ı pür-şirârümü bir tığ-i zer-nişân (Gazel 362/4, s. 235)

⁵ Kılıca su verme işlemi, kılıç ustalarınca saklanan bir meslek sırrıdır. Günümüze ulaşan kılıç yapımı reçeteleri bu yüzden oldukça azdır.

Sert ve keskin çeliğin daha değerli olup bileği taşına dahi ihtiyacı olmadığına Nefi şu beytinde yer verir:

Pâre-i elmâsıdır seng-i fesânı neyler ol

Çarha çekme bir dahi şemşir-i vâlâ gevheri (Nefi D. Kaside 14/2, s.67)

Nefi de elması çelik anlamına gelecek şekilde kullanmıştır. Beyitte geçen ve Bâkî'nin de genellikle kılıçla birlikte kullandığı gevher (cevher) kelimesi abanoz ve serv gibi ağaçlarda ve tahtalarda, demir ve kemik misilli nesnelere olan mevlere dahi itlak olunur (Öztürk ve Örs, 2009, 119). Kılıcın üzerinde bulunan gevher-cevherler süsleme anlamında kullanılsa da kılıca verilen suyla ilişkili olan, kılıcın üzerindeki dalgalı veya siyah-beyaz lekeler de denir. Rivayetlere göre bir kılıcın kalitesi üzerindeki beneklerden, izlerden anlaşılır. Hatta bu izler-dalgalar ne kadar küçük olursa çeliğin o derece iyi dövüldüğünün⁶ kanıtı sayılır (Şentürk, 2017, 403). Bu bilgiyle ilgili olarak Arpaeminzade bir beytinde bu konuya değinmiş, kılıcın değerinin üzerindeki dalgalardan yani izlerden anlaşıldığını söylemiştir:

Tîz-tab`ân-ı zekâ pür-pîç ü tâb-ı gussadur

Münfehîmdür cevher-i âyîne-i şemşirden (Arpaeminzade Sami D. Gazel 92/2, s.348)

Lal, yakut ve elmas terimleriyle tenasüp ilişkisine sahip olan gevher kelimesi değerli taş anlamına geldiği gibi kılıç üzerindeki beneklere de işaret edebilir. Yakut ve lal taşları renk itibarıyla birbirlerine benzer. Yakut taşı pembe, erguvan vb. renklerde olabileceği gibi en meşhuru kırmızı olanıdır. Yakutun önemli noktası şudur ki sert bir taştır ve sadece elmas tarafından çizilebilir (www.lüगतim.com.tr, 2018):⁷

Lâl ü yâkût eyledi elmâs tîğindan revân

Halk tahsîn itdiler şemşir-i gevher-bârına (Baki D. Gazel 407/2, s.253)

“(Ey sevgili! Senin) Elmas kılıcından lal ve yakutlar akınca halk da senin cevher yağdıran kılıcına övgüler düzdü.”

Konuyla ilgili diğer beyitler dipnotta verilmiştir.⁸

7. İşlevlerine Göre Kılıç

Kılıç divanda işlevleriyle de ele alınmaktadır. Kılıç bazı beyitlerde işlevleriyle yani mecazi veya gerçek anlama gelebilecek şekilde kullanılmıştır. Bu terim Klasik şiirde çoğunlukla mecaz anlamda kullanılsa da işlevi bakımından gerçek anlamda kullanıldığı da görülür. Bâkî bir beytinde kan saçan kılıcın düşmana sallamaya yakıştığını belirtir:

Düşmene salınsa tîğ-i hûn-feşânı yaraşur

Yiridür olsa hırâmân ol livâ-yı saltanat (Baki D. Musammat 3/II-5, s.63)

“Kan saçan kılıç, düşmana sallamaya uygundur. (İşte o zaman) O saltanat sancağı nazlı nazlı salınsa yeridir.”

Kılıç, savaşlarda ilk tercih edilen kesici alettir. Düşmanın göğüs bölgesine öldürücü darbeler vurarak zarar verir. Her şeyi yıkıp mahvetmesi bakımından ateş kavramı ile benzerlik gösterir. Bu iki zarar verici unsur bir arada kullanılıncaya Divan şiirindeki sevgili akla gelir:

Bakma çarh-ı ser-keşûn ol migfer-i pûlâdına

Dilden âhum çekdüğü şemşir-i âteş-bârı gör (Baki D. Gazel 71/3, s.105)

Konuyla ilgili diğer beyitler dipnottadır.⁹

⁶Bunun için ideal sayı 512 kattır.

⁷Billurlaşmış alüminyum oksit.

⁸

1. Şeb-çerâğ-ı zulmet-i zulm eyledi şemşirüñi / Çarh-ı gerdân tîğüñ elmâsın dıraşşân eyledi (Kaside 7/28, s. 18)
2. Şemşir gibi rûy-ı zemîne taraf taraf / Salduñ demür kuşaklu cihân pehlevânları (Musammat 1(6. bölüm)/5, s. 58)
3. Günbed-i çarh u şu'le-i âhum / Tîğ-i elmâs u migfer-i pûlâd (Gazel 36/3, s. 88)

⁹

1. Tîğüñ 'adem diyârına rûşen tarıkdur / A'dâ-yı dîni turma kılıçdan geçür hemân (Kaside 1/23, s. 4)
2. Âteş-i şu'le-i şemşir-i cihân-tâbından / Küfr ü ilhâd kütüb-hânesin itdi sûzân (Kaside 2/19, s. 7)
3. Tûp idüp kellelerin 'arsada tîğüñ dâym / Düşmen-i dîni bu üslûba kılır ser-gerdân (Kaside 2/24, s. 7)
4. Mahv olupdur ser-i şemşir-i cihân-girüñ ile / Levh-i 'âlemde olan nakş-ı dalâl u tıgyân (Kaside 2/31, s. 7)
5. 'Arsa-i bahse gürüp cevherümüz 'arz itdük / Tîğveş her birümüz şimdi kalupdur 'uryân (Kaside 2/45, s. 8)
6. Her seher tâ ki nücûm üzre niyâm-ı şebden / Çıkara tîğ-i cihân-girini mihr-i rahşân (Kaside 2/59, s. 9)
7. Kılıcuñ üstün ola nitiki tîğ-i hürşid / Sâye-i saltanatında ola âsûde cihân (Kaside 2/60, s. 9)
8. 'Alevlerdür duhân içre görinür tîğler güyâ / Ne dem gerd-i siyâhu rezmgâhu kılta zulmânî (Kaside 5/12, s. 13)
9. 'İrkını kat' eyledi cünd-i şitânuñ nev-bahâr / Berg-i süsen hidmet-i şemşir-i bürrân eyledi (Kaside 7/6, s. 17)
10. Zamâne âteş urdı hırmen-i a'dâ-yı bed-kîşe / Düşelden şu'le-i şemşiri Azerbâycân üzre (Kaside 8/12, s. 19)
11. Saff-ı gazâda râyet-i ikbâli pây-merd / Rûz-ı vegâda kabza-i şemşiri destyâr (Kaside 9/14, s. 20)
12. Küşte-i şemşir-i 'aşkuñ hâkden kaldursalar / Teng ola sahrâ-yı 'âlem 'arsa-i mahşer bile (Kaside 10/5, s. 21)
13. Cân virür çokdur ser-i küyünda kurbân olmagâ / Hâzır it şemşir-i bürrânunla bir hançer bile (Kaside 10/6, s. 21)
14. Kimi şemşir-bâz oldu kimi cân-bâz bu halkuñ / Temâşâ eylesen ol günde görseñ hâl-i insânı (Kaside 14/17, s. 26)
15. Bilürsin anı mürğ-i beyza-i pûlâd-ı nusretdür / 'Aceb mi dâne divşürse elinde tîğ-i bürrânı (Kaside 14/29, s. 27)

8. Kılıcın Soyut Kavramlar ile Kullanımı

Edebi türlerin içerisinde soyut kavramlarla en çok zenginleştirilen metin türü şüphesiz şiirdir. İncelediğimiz kılıç kavramı da birçok soyut kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Yaralama ve öldürme aracı olması bakımından cefa kavramı; kılıç, mızrak ve hançer gibi öldürücü silahlara çokça benzetilmiştir (Şentürk, 2017, 368). Bu kılıçların sahibi de âşığın sevgilisidir. Âşık sevgilisine kurban olduğum diye hitap eder ve onun kurbanı olmak ister. Onun elinden ölüm, en güzel ölümdür. Ayrıca “kurban” sevgiliye yakınlaktır.

Şimdi tığ-i cevri ile öldürme kurbân olduğum

‘İd-ı Edhâ geldüğünde idesin kurbân-ı ‘îd (Baki D. Gazel 39/6, s. 90)

“Kurban olduğum (sevgilim) beni şimdi cefa kılıcınla öldürme ki Kurban Bayramı geldiği zaman kurban edersin.”

Sevgili zalimdir ve taş kalplidir. Taş kalbiyle, ki bu taş bileği taşıdır, kılıcını keskinleştirir.

Bir âşık için cefa çekilebilir bir yükür. Ona asıl zarar verecek şey sevgiliden ayrılmaktır. Bâkî bir beytinde sevgilinin bakışlarını oka benzetmiş ve ayrılığın da kılıç darbesi gibi acı verdiğini anlatmak istemiştir:

Tığ-i hecrüñle ber-â-ber kıldı

Nâvek-i gamzelerüñ zahmı ziyâd (Baki D. Gazel 37/3, s. 89)

“(Ey sevgili) Gamzelerinin okları, ayrılık kılıcı ile beraber yaramı çoğalttı.”

Konuyla ilgili diğer beyitlere dipnotta yer verilmiştir.¹⁰

9. Kılıç ile Birlikte Kullanılan Kavramlar

Bâkî Divan’ında kılıcın ilişkilendirildiği kavramların yanında bir de bağlaçlarla tamlama oluşturulan kullanımlara rastlarız. Bu tamlamalar genellikle savaş aletleriyle kurulmuştur. Birkaç kullanımında da kalem ile karşımıza çıkar.

Gözeden ‘âlemi müjgânun ile gamzeñdür

Dime ey şâh-ı cihân tığ u sinânum gözedür (Baki D. Gazel 68/4, s. 104)

16. Gösterdi âb ‘aks-i gül-i bâğı nitekim / Nusret yüzünü âyine-i tığ-i şehryâr (Kaside 17/7, s. 29)
17. Durûb-i tığ-i havâdisden özge bulmadılar / Şolar ki kendülerin aña tutdılar emsâl (Kaside 21/18, s. 41)
18. Bâzû-yı sa’yı gerden-i maksûda salmadın / Şemşir-i ‘azmi olmadı hem-hâbe-i niyâm (Kaside 23/20, s. 45)
19. Yâd eylesün hünerlerüñi kanlar aglasun / Tığun boyınca karaya batsun kırâbdan (Musammat 1(5. bölüm)/7, s. 58)
20. Deşt-i fenâda mürg-i hevâ turmayup konar / Tığun Hudâ yolunda sebîl itdi kanları (Musammat 1(6. bölüm)/4, s. 58)
21. Gayret kemerlerini kuşandı kılıç gibi / Aldı Hisârı virdi Hudâ feth ü nusreti (Musammat 1(8. bölüm)/6, s. 59)
22. Cevşen-i pûlâd-ı çarhı çâk çâk itdüm dahı / Âh-ı âteş-bârumun şemşir-i bürrânü dürüst (Gazel 22/4, s. 82)
23. Devründe güle niçün olur bende benefşe / Üstine kılıçlar mı tutar süsen-i âzâd (Gazel 35/2, s. 88)
24. Tîr-i cefâ-yı çarh-ı sitemgerden inleme / Şemşir-i ‘adl-i husrev-i sâhib-kırânı gör (Gazel 77/10, s. 108)
25. Degül dâg-ı siyehler nüshalardur hırz-ı cân için / Nişân-ı darb-i tığun sinede bend-i hamâ’ildür (Gazel 89/4, s. 114)
26. Meydâna girdi şevk ile şemşir-bâz-ı berk / Çok akçe saçdı üstine ebr-i güher-nisâr (Gazel 130/5, s. 133)
27. ‘Adûñun tığ-i kâfir gibi lerzân itdi endâmın / Miyânına takındı husrev-i sâhib-kırân hançer (Gazel 155/2, s. 144)
28. Yügrük atun kılıcuñ keskin didüm / Gâh tığn geh semendin gösterür (Gazel 174/4, s. 153)
29. Geçdi ‘âlem halkına hüküm-i revân-ı tîr-i ‘aşk / Kesdi hep da’vâların şemşir-i ‘âlem-gîr-i ‘aşk (Gazel 235/1, s. 180)
30. Zahmumuz hûni mey-i gül-günumuzdur giceler / Bezmümüzde şem’-i rûşen şu’le-i şemşir-i ‘aşk (Gazel 236/8, s. 181)
31. Sâde-pehlû olmadum nâzûk-beden bir şûh ile / Basmayınca bagruma şemşir-i bürrânun senün (Gazel 268/3, s. 194)
32. Ser-i şemşirtün ile tograsalar hâme-sıfat / Baş kaldurmaya ‘aşık hat-ı fermânundan (Gazel 346/7, s. 228)
33. A’dâya baş egdüremez kimse Bâkiyâ / Şemşir gibi olmayacak ser-be-ser zebân (Gazel 362/5, s. 235)
34. Âb-ı revân-ı gülşen-i emn ü emân yiter / Tığ-i cihân-güşâ-yı şehensâh-ı pâk-dîn (Gazel 379/4, s. 241)
35. Hûn-ı düşmenden mi rengin oldı ol yalın kılıç / ‘Aks-i âteş düşdi ya âyine-i ruhsârına (Gazel 407/3, s. 253)
36. Berk-i âh-ı süznâk içre şîrâr-ı nâr-ı dil / Zer-nişân hatdur görünür tığ-i âteş-tâbda (Gazel 450/4, s. 273)
37. Şu’le-i tığ-i cihân-tâbuñ kaçan kim berk ide / ‘Âlemi bir lahzâda bârân-ı eşküm gark ide (Gazel 461/1, s. 277)
38. Derûna şu’le saldı tığ-i âteş-tâbı gûyâ kim / Hudâvend-i cihânun berk-i şemşir-i cihân-sûzı (Gazel 530/8, s. 306)
39. Kesdi ‘ırkın Karga-zâdedür diyen düşmenlerün / Zâğlanmış bir kılıçdur Bâkiyâ şî’rün senün (Matla 9, s. 319)
40. Zahm-ı şemşirtün vefâ resmin gidermez sineden / Âb nakş-ı sûreti mahv eylemez âyineden (Matla 14, s. 320)

10

1. Misâl-i halka-i zülfi girih-gîr-i ham-ender-ham / Biri birine koydı tığ-i kahruñ kâfiristânı (Kaside 14/27, s. 27)
2. Seyf-i belâ vü sehmi kazâyâ siper gerek / Her kim ki tığ-i fazl u kemân-ı hüner çeker (Gazel 79/5, s. 109)
3. Şihâb sanma felekde giceyle zâhir olan / Mahabbet ehlinün ol tığ-i âhu yarasıdır (Gazel 94/2, s. 116)
4. Şemşir-i hecr yaralarındur elem viren / Zahm-ı hadeng-i kavs-ı kazâ ol kadar degül (Gazel 290/4, s. 203)
5. Bâkiyi kalem eyledi şemşir-i firâkuñ / Bir kerre nasib olmadı takbil-i enâmîl (Gazel 298/5, s. 207)
6. Salup şemşir-i nazm-ı âbdârı dehre Bâkîves / Belâgat kişverin ey pâdişâh-ı kâm-yâb açdum (Gazel 320/5, s. 217)
7. ‘Alev-i âteş-i âhum degül eflâke çıkan / Ahter-i bahtuma bir tığ-i musaykal çekdüm (Gazel 327/3, s. 219)
8. Ayrıldı dil sadef gibi sen dürr-i pâkden / Şemşir-i hecrün eyledi bi-çareyi dü-nîm (Gazel 334/2, s. 222)
9. Bâkiyâ tığ-i cefâdan sine kim sad-çâk ola / Kâdir olmaz ‘aşk eri derd-i dilün ihfâsına (Gazel 409/5, s. 254)
10. Nice demdür sabr ider ol tığ-i bürrân zahmına / Şimdi katlanmaz gönül şemşir-i hicrân zahmına (Gazel 411/1, s. 255)
11. Şol kadar togradı şemşir-i firâkuñ ki gören / Dil-i hûnini hayâl eyledi katmer lâle (Gazel 466/8, s. 279)
12. Deryaya düşse sâye-i tığ-i mehabeti / Pertâb iderdi kendüyi sahrâlara neheng (Kıta 5/2, s. 315)

“(Ey sevgili) Âlemi izleyen-gözleyen senin yan bakışın ve kirpiklerindir. Ey dünyanın şahı (sevgili) kılıcım ve mızrağım gözetliyor deme.”

Konuyla ilgili diğer beyitlere dipnotta yer verilmiştir.¹¹

SONUÇ

Bir savaş aleti olarak kullanılan kılıç Baki Divanı’nda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Divanda savaş aleti olarak, sevgilinin güzellik unsuru olarak, yapımında kullanılan maddeyle ilgili veya şekli ya da süslemesiyle kılıca yer verilmektedir. Beyitlerde farklı anlam daireleri içinde çeşitli anlam oyunları ile kılıç kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

Sevgilinin kirpikleri veya gamzesi kılıca benzetilmiştir. Bunun nedeni bu unsurların yaralayıcı ya da öldürücü darbelere sahip olmasıdır. Şekli yönüyle balçak kısmının bir haça benzetilmesi ve sevgilinin de kafir oluşu başka bir açıdan konu edilmiştir. Dini, efsanevi ve tarihi kahramanlar ile anılması da kılıcın savaş aleti olmakla birlikte büründüğü mecaz anlamları karşımıza çıkarmaktadır. Kılıç yapımında kullanılan su ise düşmanın öldürülmesi veya sevgiliye susamış aşığın susuzluğunu gidermek içindir. Süslemesi açısından da sanat teşkil eden bu nesne kalite ve zenginliğin göstergesidir. Süslemede kullanılan değerli taşlar bunu destekler nitelikte olup padişahın azametini simgeler. Ham madde olarak genellikle demir kullanılması ve su yardımıyla dövülerek çelikleştirilmesi onu sağlamlaştırır. İşlevinden de söz edilen bu kavram bazen mecaz anlamda yaralayıcı bakış olarak; gerçek anlamda da düşmana sallamaya yakışan savaş aleti olarak kullanılır. Mecaz anlamda kullanıldığı zaman soyut anlamlara bürünür. Bazı beyitlerde de bağlaç yardımıyla birtakım kavramlarla ilişkilendirilmiş olarak yer alır.

KAYNAKÇA

- Acar, Şinasi (2012). Osmanlı Kılıçları 1-Kılıç ve Sosyal Yaşam. *Yapı Dergisi*, s.2.
- Akkuş, Metin (2018). *Ne’fi Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> adresinden alınmıştır. [Erişim tarihi: 23.12.2018]
- Arıç, M. Hilmi (2010). *17. Asrın İkinci Yarısında Osmanlı Savaş Tekniği ve Tımarlı Sipahiler*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Bozkurt, Nebi (2002). Kılıç. *İslam, TDVİA*. (c. 25, s.406). İstanbul: İSAM.
- Ceylan, Ömür (2003). Klasik Türk Şiiri’nde Turnaya Dair. *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Dergisi HBVAE*. s.28.
- Eker, Aytaç (1993-1994). Kılıç. *Yeni Rehber Ansiklopedisi*. (c.1, s.376). İstanbul: Türkiye Gazetesi.
- Göksu, Erkan (2008). *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Hisar, Abdülhak Şinasi. *Kılıç*. Türk Dil Kurumu: <http://www.tdk.gov.tr> adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 25.03.2017]
- Kavruk, Hasan (2016). *Şeyhülislam Yahya Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> adresinden alınmıştır. [Erişim tarihi: 25.01.2017]
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha (2017). *Arpaeminzâde Mustafa Sâmî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> adresinden alınmıştır. [Erişim tarihi: 21.03.2017]
- Küçük, Sabahattin (2015). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> adresinden alınmıştır. [Erişim tarihi: 10.01.2017]
- Onay, Ahmet Talat (2013). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü* (haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Öntürk, Tolga (2015). Baki Divanı’nda Efsanevi ve Mitolojik Kahramanlar, *Dede Korkut Dergisi*. Sayı 8. s.98.
- Özcan, Abdülkadir (2002). Kılıç alayı. *İslam, TDVİA*. (c. 25, s. 408-410). İstanbul: İSAM.
- Öztürk, Mürsel - Örs Derya (2009). *Mütercim Âsım, Burhan-ı Katı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (c.2, s.128). İstanbul: MEB.
- Pala, İskender (2011). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sami, Şemseddin (2010). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şahin, Kürşat Şamil (2015). *Gazavatnamelerde Edebi Savaş Tasvirleri*, Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. (c.1). İstanbul: OSEDAM.
- Yılmaz, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yayınları.

11

1. Görür eltâfuñ ile maslahat-ı tığı kalem / Bitürür kahrûñ ile hidmet-i hançer hâtem (Kaside 19/34, s. 35)
2. Dâ’im revâ mı gayra çıka tığ u hançerûñ / Bir hisse dahı ‘âşık-i nâ-kâma çıkmaya (Gazel 474/6, s. 283)